

Nävelsjö kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Nävelsjö socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Nävelsjö kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Nävelsjö socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

Jönköpings läns museums dnr: 2021-065

Rapport och foto: Margareta Olsson

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Digital distribution

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	8
Allmänna skötselråd.....	11
Nävelsjö kyrka och kyrkomiljö.....	12
Kyrkogårdens historia.....	13
Händelsehistorik.....	15
Beskrivning av kyrkogården idag.....	16
Allmän karaktär.....	16
Omgärdning.....	16
Ingångar.....	16
Vegetation.....	18
Gångsystem.....	18
Gravvårdstyper.....	18
Byggnader.....	19
Beskrivning av kvarter.....	20
Kvarter A.....	20
Kvarter B och C.....	23
Kvarter D.....	25
Kvarter E.....	26
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	28
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:.....	29
Administrativa uppgifter.....	29
Referenser.....	30
Kriterier vid kulturhistorisk bedömning.....	31
Gravkarta med urval av kulturhistorisk värdefulla gravar.....	32
Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	34
Kvarter A.....	34
Kvarter B och C.....	41
Kvarter D.....	47
Kvarter E –utvidgningen i väster.....	49
Ur bruk.....	52

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Vetlanda pastorat har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Nävelsjö kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2021. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts vid årsskiftet 2021/2022.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har stämts av med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevaran-

En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brands-
torp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med
endast få vårdar av beständigt material. Här har ka-
raktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård,
Vårgårda kommun.

deplan. De kriterier som använts för att bedöma gravarnas kultur-
historiska värden diskuteras vidare i katalogdelens inledning där de
två klassningsnivåerna presenteras: *Klass I. Mycket värdefulla* och
Klass II. Värdefulla. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i
tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta.

Inventering och rapport har utförts av antikvarie Margareta Ols-
son vid Jönköpings läns museum under 2021/2022. Avskrifter och
foto av de enskilda gravvårdarna har utförts av Karin Calderwood
vid Vetlanda pastorat. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla
gravar har samråd förts med pastoratet. Flera personer med god kän-
nedom kring bygdens historia har lämnat underlag till rapporten.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den
första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera
hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medel-
tidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste
förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravn-
ingsseder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och
inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur,
men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken,
som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en
medeltida kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en
symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med
gångar och kvarter. Man gravsätte folk efter deras gårds- eller by-
tillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen
sedvänja. Det var ovanligt att man satte en vård över graven. Gra-
var markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt
sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom
undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrko-
gården även på ett mer nyttobetonat sätt. Man kunde exempelvis
idka slätter och bärga hö.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt
länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och en-
staka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt
1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsorts-
kyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen
började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravn-
ingsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av
hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser
förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet
och en kunglig förordning från 1815 angav att begravingar inn-
anför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser – utan
andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför
stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin
myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överin-

seende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I dessa arkitektoniskt anlagda begravningsplatser exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som hade möjlighet att köpa sin gravplats både kunde få en större sådan för hela sin familj och en attraktiv placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar.

Andra begravdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begravdes således inte familjevis. Gravvårdarna var oftast oansenliga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även många landsortskyrkogårdar. Då introducerades också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas: skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgårdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

Det var i regel mer attraktivt att begravas på den södra delen av kyrkogården än den norra, som upplevdes vara olycksbringande. Ofta är kyrkan därför placerad med dragning mot norr för att skapa större ytor på den södra sidan. Detta flygfoto från 1940-talets slut visar att den södra delen av kyrkogården i Hylletofta var mer ianspråktagen än den norra, till höger. Foto JLM.

Bråneryds begravningsplats, invigd 1958, nära Huskvarna representerar det välordnade, där jämlikheten betonas på bekostnad av individualismen.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

Till höger: På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt. Nedan: Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

annat alternativ är askgravplatser, där gravplatsen markeras, men där skötseln utförs av kyrkogårdsförvaltningen.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning. Före industrialismen och det sena 1800-talet användes ofta så kallade gravbrädor för att markera en grav. Vårdar av mer beständiga material som sten och metall var ovanliga och ofta förbehållna samhällets övre skikt. Prästen eller en adelsman inom socken kunde begravas i kyrkan eller nära koret och där erhålla en påkostad gravvård.

Under industrialismen utvecklades en riklig flora av olika gravmarkeringar med olika form och av olika material, främst sten. Här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående form. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker eller liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förändring av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndig-

heter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter, ändringar i gångsystem och dess beläggning och nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

En del gravvårdar som inte är i bruk och förvaras i kyrkan kan ha ett kulturhistoriskt värde. I så fall kan det vara aktuellt att föra in dem i kyrkans inventarieförteckning. Gravbrädor från Askeryds kyrkogård.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i församlingens inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hällar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vädrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hällar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hällar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Flygfoto över Nävelsjö by från 1951. Norr om kyrkplatsen ligger kyrkskolan från 1885. Kyrkogårdens huvudentré nås via skolgården i norr. AB Flygtrafik, JLM.

Nävelsjö kyrka och kyrkomiljö

Nävelsjö socken utgör en kuperad bygd på Småländska höglandet. Emån och Kroppån rinner genom landskapet. Fornlämningsbilderna domineras av järnåldersgravfält och det finns två runstenar, däribland den välkända Nöbbelestenen. Sockennamnet uppträder i skrift första gången 1290. Ur kyrkligt hänseende var Nävelsjö ett eget pastorat mellan 1354 och 1696 för att sedan bli annex till Björkö med komministratur. Det enda gods som funnits i socknen är det nu uppstyckade säteriet Bjurvik med anor från 1600-talet. Socknen har varit och är en typisk jordbruks- och skogsbygd där tyngdpunkten åtminstone tidigare legat på boskapskötsel.

Kyrkbyn ligger i socknens södra del på en höjd väster om den på 1860-talet till stor del torrlagda Nävelsjön. Det är ett öppet hagmarks- och åkerlandskap med markanta grusåsar. Innan den nya vägen i sen tid drogs mellan Sävsjö och Vetlanda någon kilometer söder om byn så låg kyrkbyn vid sidan av allfartsvägarna. En mindre väg leder till Björkö i norr. Bebyggelsen är samlad. Större delen av manbyggnaderna på gårdarna är sentida eller kraftigt ombyggda.

Kyrka och kyrkogård ligger på höjdranden i byns sydvästra del. Vid kyrkogårdens södra sida finns Klockaregården med mangårdsbyggnad från 1908 samt ett ålderdomligt timrat magasin med åstak. Mellan kyrkogårdens norra sida och bygatan ligger den f.d. kyrkskolan från 1885 och den gamla skolplanen. Skolbyggnaden i 1 ½ plan med sadeltak och frontespis är reveterad och avfärgad i grå ton. Ursprungskaraktären är förändrad genom sentida fönster

och eternitpannor på taket. Idag rymmer byggnaden privatbostad. Kyrkogårdens huvudentré och skolplanens entré är gemensam vid vägen, varför planen måste korsas för att nå kyrkogården. Väster om kyrkogården är en grusad parkering och en personal- och redskapsbod från 1989 med rödfärgad locklistpanel och sadeltak med tvåkupigt tegel. I grässlätten vid parkeringen ligger ett antal borttagna gravstenar från perioden 1918 till 1970-talet.

Kyrkan är helt uppförd i sten och består av ett tidigmedeltida långhus med smalare, rakslutet kor i öster. En nykyrka från 1700-talet ligger i vinkel mot norr. Vid västgaveln ansluter även ett vapenhus. Fasaderna är vitputsade och de valmade taken täckta med svart plåt. Klockstapelns från sent 1600-tal är vid senare tillfälle inklädd med rödfärgad locklistpanel och kröns av en spåntäckt huv.

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården har liksom kyrkan tidigmedeltida ursprung. Om dess tidiga historia är föga känt. Dess äldsta kända utsträckning framgår av en storskifteskarta från 1794. Planen är rektangulär med en stiglucka i öster som ingång. Nuvarande klockstapel byggdes 1682 och står än idag på ursprunglig plats väster om kyrkan.

I samband med bygget av kyrkskolan 1885 flyttades huvudentrén till den nya skolplanen i norr. Smidesgrinden är dock äldre och flyttades med vid tillfället. Kyrkogården behöll en småskalig utbredning fram till 1901 då den utvidgades västerut, på mark som avsöndrats från Södergården. Ringmuren i kullersten utvidgades och en trädkrans av kastanjer planterades längs murens östra och västra sträckningar. Samtidigt ordnades kyrkogården med ett system av grusgångar och indelning i gravkvarter. Den fick vid samma tillfälle planteringar med kanthäckar kring kvarteren, troligen av liguster, samt tuktade träd längs gångarna. År 1925 skedde nästa utvidgning, även denna gång åt väster. Vid denna tid var kyrko-

Nävelsjö kyrka lär ha byggts i tre etapper, dels koret vid mitten av 1100-talet, dels långhuset på 1180-talet. Kyrkans norra huvudskepp tillfogades 1760–61.

Storskifteskarta över Nävelsjö kyrkby från 1794. I öster ligger Nävelsjön. Gårdarna ligger sydöst om kyrkplatsen med Klockaregården i söder. Kyrkogården nåddes via en stiglucka i öster samt via en mindre port från Klockaregården. LMS.

Flygfoto över kyrkogården från 1935. Vid tiden hade den en parkkaraktär med större gräskvarer kantade av häckar, trädkrans och figurklippta träd utmed gångarna. Utvidningen från 1925 har en klassicistisk planstruktur med rätvinkliga kvarter. ATA

Händelsehistorik

Tidig medeltid (1100-talets mitt)

Kyrkogården anläggs.

1682

Nuvarande klockstapeln byggs.

1886

Skolplanen i norr anläggs och huvudentrén med smidesgrindar flyttas hit. (LMA, avsöndring)

1901

Utvidgning åt väster. (Nävelsjö kyrkoarkiv, VaLa)

1925

Utvidgning åt väster. (JLST)

1989

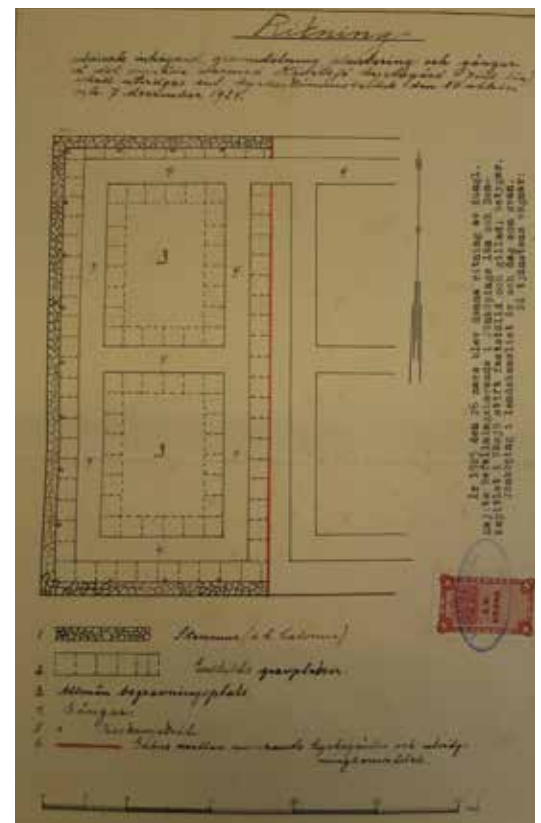
Ny personal- och redskapsbod vid plan i väster, enligt ritning av arkitekt Per Rudenstam, Huskvarna. (JLM).

2010

Askgravplats anläggs.

2019

Två kastanjer i den gamla västra sträckningen tas ned. (JLM)

Osignerad ritning till utvidgning åt väster daterad 7 december 1924. Nävelsjö kyrkoarkiv i VaLa.

Kyrkan ligger i ett krönläge i sin omgivning. I öster sluttar marken betydligt och här har kyrkogården en terrassering.

Kyrkogårdens stödmur åt öster. Denna genombryts av en trappa i precis samma läge som stigluckan låg i slutet av 1700-talet. Intill muren löper en äldre infartsväg till Klockaregården.

På murarnas krön växer rikligt med sedum, fetknopp och fältarv.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården har en långsträckt rektangulär plan med kyrkan på en höjdpunkt i den äldsta östra delen. Strax väster om kyrkan reser sig klockstapeln från 1682. Längs kyrkogårdsmurarna i den äldre delen sträcker sig kranskvarteret, vilket benämns kvarter A. Den äldre kyrkogården är dessutom indelad i tre större kvarter, ett i slänten öster om kyrka, kvarter B, ett söder om kyrkan och klockstapeln, kvarter C och ett nordväst om kyrkan, kvarter D. Kvarter E motsvarar den år 1925 utvidgade delen åt väster. Kyrkogården ligger på en platå med terrasseringsmur mot sluttningen i öster. Utvidgningen i väster ligger något nedsänkt i förhållande till övriga kyrkogården.

Omgärdning

Kyrkogården inhägnas av kallmurar av mindre markstenar och naturliga block, lagda under 1800-talet respektive 1925. De är av ca 0,5 till 1 meters höjd och är av gråsten med inslag av skiffer. Vid den gamla kyrkogårdens öst- och västsidor rör det sig om stödmurar, i söder och kring utvidgningen om enkelsidiga murar med jordvall på insidan. Den östra stödmuren är gemensam med skolplanen och bör vara samtida från 1885. Den gamla kyrkogårdens delen saknar mur i norr där istället en häck av hagtorn sträcker sig.

Ingångar

Kyrkogårdens huvudingång är gemensam med f.d. kyrkskolan. Sannolikt flyttades grindpartiet till denna plats i samband med skolans uppförande 1885. Grindens fyra toppiga granitstolpar är från 1910 och huggna av sten från Rågsjö, av stenarbetare Per Johansson och

en person vid namn Spjut från Landsbro. Tidigare var stolparna av ek och krönte med förgyllda kors. Den mittersta pargrinden i smide är från 1800-talets förra hälft och bär texten "Näfvelsiö" samt rik rosettdekor. Grindarnas krön har sirligt svängd dekor med ett spjut i mitten. De mindre sidogrindarna kan vara från 1886. I öster har stödmuren en betongtrappa med enkelt järnrörsräcke. Mot Klockaregården i söder finns en liten smidesgrind av samma slag som huvudingångens sidogrindar, vilken sitter mellan två grovt tuktade granitstolpar.

Nya kyrkogården har en sentida smidesgrind åt nordost i samma utförande samt mellan finhuggna granitstolpar, vilken tillverkades 1990 av Tomas Klein vid Landsbro Smide.

Längs den äldre kyrkogårdens västra sträckning växer en rad med kastanjer från 1901. Dessa gamla träd är en rest av den parkkyrkogård som anlades vid denna tid. Utvidgningen i väster har trädkrans av björk.

Kyrkogården delar huvudentré med den gamla kyrkskolan från 1886. Sannolikt är grindpartiets sidogrindar från samma tid, medan huvudgrinden är äldre. Granitstolparna högs 1910.

Utöver raden av kastanjer åt väster finns inte någon tydlig trädkrans. Längs den södra sträckningen finns några enstaka kastanjer och yngre lindar. Klockargårdens trädgård bidrar dock till lummigheten med flertalet äldre träd.

Den på 2010-talet anlagda askgravplatsen bidrar till kyrkogårdens parkkaraktär.

Vegetation

Kring kyrkogårdens gamla del finns rester av den trädkrans av kastanj som planterades 1901. Endast i väster bildar denna numera en sammanhängande rad av storskaliga sekelgamla träd medan enstaka (tre stycken) kastanjer finns kvar i öster och söder. Längs södra muren är ett blandat bestånd av yngre lövträd, bland annat två lindar. Vid kyrkans nord- och västport växer fem konstfullt hamlade lindar. Längs utvidgningens murar växer rader av unga björkar. Ursprungligen rörde det sig om kastanjer. I kyrkogårdens omgivning finns även en grönstruktur som bidrar till lummigheten på platsen. Längs skolplanens ringmur växer ålderdomliga lönnar och ekar som kan vara från 1880-talet. Rester av Klockargårdens trädgård växer i söder med äldre syrenbuskar och lönnar.

En viktig komponent i grönstrukturen är den askgravlund som tillkom 2011. Denna ligger direkt väster om klockstapeln och är hägnad med häckar av avenbok.

Gångsystem

Kyrkogården binds samman av ett nät med rätvinkligt utlagda grusgångar, vilka även definierar gravkvarteren. Runt kyrkan är en stor grusad yta som leder från huvudingången i norr till kyrkans båda entréer i norr och väster. I linje med kyrkans västra entré löper en mittgång som även omfattar utvidgningen i väster. Samtliga gångar är belagda med ursprungligt naturgrus som krattas.

Gravvårdstyper

Kyrkogården kan uppvisa gravkonst från åtminstone 1600-talet fram till idag. Tyngdpunkten ligger på gravvårdar i sten från 1900-talet alltså från den tid då den industriella produktionen medförde att fler fick råd med egen gravvård. Den äldsta vårderna är en sannolikt medeltida, naturlig håll med korsristning. Från 1600- och 1700-talet är en grupp tuktade skifferflis. Ett vanligt inslag på kyrkogården är det förra sekelskiftets resliga vårdtyper av granit, vanligen i form av bautasten eller obelisk. Med senare tiders bestämmelser om maximihöjd på vårdar fick status istället uttryckas på bredden. Bruket av grusbäddar med inramning av sten eller häck var vanligt bland dessa, liksom hos de föregående, men kvarstår idag bara i enstaka fall. Ofta utgjorde vård och stenram en helhet som blivit bruten när stenramen avlägsnats. Av allmänna linjen finns endast vaga spår i form av några småskaliga stenar. Under efterkrigstiden blev vårdarna enklare i sina former samt mer och mer uniforma. En orsak var det begränsade utbudet av tillverkare, vilka ofta nyttjade samma kataloger. En annan orsak var tidens kollektivistiska samhällsanda. Genomgående under hela 1900-talet har granit varit närmast allena rådande som material, under seklets andra hälft företrädesvis opolerad grå granit medan polerad svart präglade de första decennierna.

Vid dräneringsgrävning söder om kyrkan på 1950-talet påträffades ett stort antal äldre gravvårdar, numera uppställda vid västra vapenhuset.

Byggnader

Väster om kyrkan inom det nordvästra gravkvarteret står klockstapelns från 1682. Denna hade ursprungligen öppen klockbock men kläddes in till en tornstapel på 1840-talet. Vid en renovering 1901 frilades snedsträvorna och enbart mittdelen med trapporna kläddes in med panel på förvandring. Samtidigt täcktes huven med plåt. 1932 kläddes trapptornet om med locklistpanel. Sitt nuvarande utseende, med spånklädd huv, klockhus och strävor samt tjärstruken huv och i övrigt rödfärgad erhöill den 1991. Vid grusplanen i väster ligger en personal- och förrådslänga från 1989 med rödfärgad locklistpanel, vitmålade snickerier och tegeltak.

En äldre visthusbod i timmer som tillhör Klockaregården ligger direkt intill kyrkogårdsmuren i söder.

Direkt intill kyrkogårdsmuren i söder ligger ett ålderdomligt timrat magasin som hör till Klockaregården.

Beskrivning av kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarter A sträcker sig längs gamla delens kyrkogårdsmurar och har ett stort inslag av familjegravar. Många gravar har en storslagen utformning och flera välkända lokalpolitiker, godsägare och välbärgade hemmansägare har valt sin gravplats inom detta kvarter. Dessa köpegravar har initialt haft grusbäddar och häckramar men efter en nästan konsekvent igenläggning upptas det numera av sammanhängande gräsytor. De största gravarna finns inom den södra hälften. Många av de mer ordinära familjegravarna inom den norra hälften har tagits bort varför det numera är glest mellan gravarna i denna del.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet är blandat med både avseende på ålder och form. De äldsta gravarna finns söder och sydväst om kyrkan i anslutning till finkvarteret (kvarter C). Flertalet är från decennierna efter omläggningen 1901 och är för tiden typiska familjegravvårdar i varierande former men generellt uppresta samt av svart eller ljus granit. Äldsta stenen är rest 1888 över komminister Theodor Alfred Liljevall, verksam i Nävelsjö 1867–1888. Denna är huggen i nordtysk kalksten med nygotiskt formspråk och murgrönerelief. Vårdtypen är vanligast i Sydsverige, Danmark och Nordtyskland.

Bronsreliefen över den internationellt kände skulptören Adolf Jonsson, utgör ett av hans sista verk. Ett av få exempel på svensk gravskulptur i länet.

Ett par fint gestaltade familjegravvårdar i ljus granit längs den södra sträckningen. Den högra i 20-talsklassicism och den vänstra i förra sekelskiftets nydanande blandstil.

Även andra vårdar har en individuell prägel, detta gäller exempelvis den över två meter höga bautastenen i sydost och den internationellt kända skulptören Adolf Jonssons gravvård från 1940-talet rest över honom själv samt hans moder och broder. Bronsreliefen "Dödsbädden" är utförd av skulptören själv. Av det fram till 1950-talet vanliga bruket med grusbäddar kvarstår bara tre exempel, två från 1927 med stenram och en från 1924 med pollare och kätting som inhägnad. Den sistnämnda grusgraven med korsformad vård och gravhäll är över den rikskända författaren Martha Sandwall Bergström (1913–2000, främst känd för bokserien om Kulla-Gulla). Graven är över fadern Gustaf Sandwall som även han var välkänd under sin levnad, som frikyrkopredikant och innehavare av Lannaskede brunn. En tredje grav med intressant personhistorisk koppling är de båda småskaliga vårdarna över Emma och C G Trofast, från 1890 respektive 1907, vars dotter emigrerade till Nordamerika och gifte sig med en broder till grundaren av det senare välkända

Gravvården över komminister Theodor Alfred Liljevall från 1888 är ett exempel på 1800-talets naturromantiska vårdar. Dessa påkostade vårdar hade skulpturalt huggen naturrelief och var utförda av blandade stenmaterial. I detta fall grå och rosa kalksten med infällt kors i vit marmor.

Den påkostade grusgraven över predikanten Gustaf Sandwall och hans familj. Här vilar även en av landet mer välkända barn- och ungdomsboksförfattare, nämligen Martha Sandwall Bergström.

Två småskaliga gravvårdar över makarna Emma och C G Trofasts, den äldsta från 1890, har bevarats vid sina gravplatser.

rakbladsföretaget Gillette. På några av vårdarna förekommer bibelcitater utskrivna i sin helhet. Titel förekommer nästan bara bland det äldre vårdbeståndet. Förutom redan nämnda titlar finns ett flertal lantbrukare och hemmansägare samt kyrkovaktare, häradsdomare, folkskollärare, organist, distinktionskorpral, svärdsman och skomakaremästare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter A är ett typiskt köpegravskvarter från tidigt 1900-tal med gravar exponerade längs kyrkogårdsmuren. Det blandade gravvårdsbeståndet speglar denna historia. Det kulturhistoriska värdet ligger i de äldre vårdarna, vilka genom sina högresta former ger kvarteret ett dynamiskt uttryck. Dessa är samlade söder och sydväst om kyrkan och ingår här, tillsammans med kvarter C, i kyrkogårdens "finkvarter" med en väl sammanhållen karaktär. Inom kvarteret finns några vårdar med en rent individuell prägel som bronsreliefen över den internationellt kände skulptören Adolf Jonsson. Bronsreliefen utgör även ett framstående exempel på svensk gravskulptur, ett av få i länet och är av högt konstnärligt värde. Karaktärsskapande är även grusgraven över frikyrkopredikanten Gustaf Sandwall, vilken inhägnas av pollare och kätting. Inom samma grav är den riksända barnboksförfattaren Martha Sandwall-Bergström begravd. Denna utgör en av kyrkogårdens få bevarade grusgravar. I övrigt är den tidigare gruskvarterskaraktären helt utslätad till förmån för lättskötta gräsmattor. Ytterligare en grav som har personhistoriska värden är den över makarna Trofast, vilka har koppling till grundaren av det välkända rakbladsföretaget Gillette i USA. Vårdar med bibelcitater förekommer inom kvarteret vilket är uttryck för ett lokalt gravskick i trakten. Vårdarna med titlar avspeglar även kvarterets höga status med flertalet självägande bönder, godsägare och lokalpolitiker begravda inom kvarteret. Detta visar även att den sociala skiktningen inom samhällsstrukturen under tidigt modern tid, även tog sig uttryck på kyrkogårdarna.

I kvarter C söder om kyrkan domineras intrycket av flertalet obelisker från tidigt 1900-tal. Närmsta finns en dubbel rad med breda gavelformade vårdar från 1940-talet som samtliga haft grusbäddar med integrerade stenramar.

Kvarter B och C

Allmän karaktär

Kvarter B utgör slänten öster om koret med ett fåtal, glest stående vårdar. Kvarter C är ett långsmalt kvarter söder om kyrkan och klockstapeln med gravar i korta nord-sydliga rader med ryggen mot varann. Till stor del rör det sig i båda kvarteren om familje-gravar. Vid västra vapenhusets sydvägg står några musealt uppställda vårdar.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet härrör från 1904 till idag. Äldst är en småskalig obelisk i röd granit. De äldsta och mer högresta vårdarna återfinns huvudsakligen söder om kyrkan i östra hälften av kvarter C. Främst rör det sig här om obelisker i polerad svart granit. Enstaka uppresta glest placerade vårdar från tidigt 1900-tal finns i kvarter B öster om kyrkan. Västra hälften av C utgörs nästan uteslutande av låga, rektangulära vårdar i vanligen opolerad svart eller grå granit från omkring 1940 till 1970. Formspråket på dessa är tämligen stramt, i många fall modernistiskt med klassiserande drag. Mot grusgången åt norr finns några vårdar med mer påkostad utformning. Kvarteren har tidigare varit rena gruskvarter, men av detta finns idag inga andra spår än flyglar på några av de låga vård-

I den sydvästra delen finns många påkostade högresta gravvårdar från tidigt 1900-tal.

darna från omkring 1940. Endast ett fåtal vårdar i kvarteren bär titel: flertalet hemmansägare eller lantbrukare och en kyrkovård. En vård är rest över en svenskamerikan och utgör en åminnelse av Nordamerikaemigrationen i trakten. De musealt uppställda vårdarna vid vapenhuset är åtta stycken enkelt tuktade skifferflisor, flera med utbildad spets- eller kors-form. Dessa har enkel ristning med initialer och årtal: 1663, 1671, 1742 och 1778 och i några fall med omega- och IHS-tecken. En rest, otuktad granithäll har ett inristat latinskt kors och skulle kunna vara medeltida. En bit av ett gjutjärnsstaket som tidigare inramat en grusgrav bär en plakett som minner om den forne godsägaren vid Bjurvik, tillika rådmannen i Örebro och magistratssekreteraren Carl Christoffer Hörnstein, död 1883.

Den västra delen av kvarter C har en efterkrigstida karaktär med modernistiska familjegravvårdar i gräsmatta. Närmast syns J V P:son Frids familjegravvård från 1936, möjligen utförd av sonen Oskar Frid som var stenhuggare.

Kulturhistorisk karaktär och bedömning

Kvarter B och C vid kyrkans östra och södra sidor är gamla köpegravskvarter som lades ut 1901 och som tidigare helt präglats av grusgravar. Idag rör det sig om gräsmattor med ett stort inslag av karaktärsskapande högresta stenar från tidigt 1900-tal i delen söder om kyrkan. Denna del har tillsammans med kranskvarteret i samma område utgjort kyrkogårdens "finkvarter". I den västra delen av kvarter C är karaktären rent efterkrigstida med i storlek enhetligt vårdbestånd som speglar samhällets sociala utjämning. Det kulturhistoriska värdet ligger dels i den ståndsmässiga karaktären söder om kyrkan, dels i enskilda vårdar av hög ålder eller med titel. Ett särskilt högt värde har de musealt uppställda 1600- och 1700-talsvårdarna av skiffer, vilka vittnar om lokala gravtraditioner innan industrialismen. Omistlig är en, sannolikt medeltida, korsristad sten.

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D består av nord-sydliga gravrader främst norr om klockstapeln.

Gravvårdstyper

Gravstenarna är nästan uteslutande från 1970-talet till idag och håller en låg profil. De yngre har ett något lösare formspråk och friare val av material. Titlar lyser med sin frånvaro. Ursprungligen tycks området ha varit allmän linje, vilket tycks vara fallet på ett äldre flygfotografi. Av de gamla allmänna gravarna kvarstår endast två, en liten håll från 1913 och en liten granitvård från 1920. Vid kyrkans västport finns några mer påkostade äldre gravar över en rad tidigare komministrar och kyrkoherdar i Björkö-Nävelsjö. Granitvården över komminister Johan Hultman (1833–43) från 1843

Bland de musealt uppställda vårdarna söder om kyrkan finns en större håll med korsristning som sannolikt är medeltida. De övriga är skifferflisor från 1600- och 1700-talen med spets- eller korsform.

Kvarter D utgör ett äldre allmänna linjenkvarter som omvandlats och numera upptas nästan uteslutande av sentida gravar.

En av två kvarvarande allmänna linjevårdar är denna från 1920. Den står som en solitär närmast kyrkans huvudentré.

En grupp monumentalt utformade vårdar över tidigare komministrar och kyrkoherdar i pastoratet finns intill kyrkans västra entré.

Kyrkogårdens äldsta vård på ursprunglig plats är denna korsformade vård från 1843 över komministern Johan Hultman.

är kyrkogårdens äldsta vård på ursprunglig plats. Invid denna står ett svart granitkors från 1950 över komminister Martin Elofsson. En individuell prägel har en intilliggande grav över den tidigare kyrkoherden i Björkö-Nävelsjö Einar Ehrnström vilken har formen av en rest naturstenshäll.

Kulturbistorisk bedömning och karaktär

Kvarter D har till stor del ett förflutet som allmän linje, men av detta kvarstår endast två småskaliga vårdar. Huvudintrycket är idag rent efterkrigstida och sentida med låga, enkla vårdar i gräsmatta. En grupp med tre komminister- och kyrkoherdegavar finns vid kyrkans västport och har ett högt kulturbistoriskt värde, den ena från 1843 är tillika kyrkogårdens äldsta vård på ursprunglig plats. Placeringen invid kyrkans port följer idealet för 1800-talets begravningsplatser och kyrkogårdar där gravar med exponerade lägen förbehölls framstående personer.

Kvarter E

Allmän karaktär

Kyrkogårdsutvidgningen från 1925 har en rätvinklig plan med två kvarter och ett kranskvarter mot ringmuren. Inom de två likvärdiga gräskvarteren ligger gravar i nord-sydliga rader med ryggen mot varann. Längs kyrkogårdsmurarna och gångarna rör det sig till stor del om mellan- och efterkrigstida familjegravar.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet härrör från 1928 till idag. Äldsta vården är ett hjulkors i ljus granit över kantor G A Bexell. Detta står vid kyrkogårdsmuren och gården liksom alla de äldre vårdarna. Några enstaka exempel på 1930-talets uppresta vårdar finns i den nordöstra delen. Annars är vårdarna av efterkrigstida typer, många i form av

Utvidgningen i väster som anlades 1925 har ett stort antal familjgravar från 1940-, 50- och 60-talen. samtliga har utgjort grusgravar men inga helt intakta sådana kvarstår idag.

gavlar i svart granit som hört samman med grusbädd och stenram eller av den rektangulära typ som blev vanlig ca 1940. Formspråket hos de senare är ibland klassiserande. Den största delen av vårdbeståndet utgörs av stenar från 1940-, 50- och 60-talen med stramt formspråk. Kvarterens inre var avsett som allmän linje, men det finns inga vårdar som idag tyder på att de verkligen fick den användningen. Titlar förekommer endast på ett fåtal av de äldre vårdarna: handlande, nämndeman, kyrkovärd.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter E har idag en rent efterkrigstida karaktär med rader av låga vårdar i gräsmatta, en vanlig företeelse på svenska kyrkogårdar som speglar folkhemmet. En äldre struktur med familjegravar längs kyrkogårdsmur och gångar kan dock ännu skönjas. Dessa hade ursprungligen grusbädd, men detta kan idag bara utläsas ur några vårdars form. Det kulturhistoriska värdet är främst knutet till de övergripande strukturerna och enskilda vårdar med påkostad utformning eller med titel.

Hjulkorset av finhuggen ljus granit över kantor G A Bexell är typiskt för 20-talets bakåtblickande gravkonst.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Nävelsjö kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Kyrkogården förblev länge relativt småskalig och utvidgades först 1901 åt väster. Vid samma tidpunkt erhöll den en gestaltad planform med grusgångar och gravkvarter kantade av häckar och alléträd. Den västra något lägre liggande delen utvidgades 1925 och erhöll då en typisk nyklassicistisk planform.

Kallmurar och partier av trädkransen är av varierande ålder och definierar kyrkogårdens gamla och nya delar samt ger i kombination med grusgångsnätet och smidesgrindarna intrycket av en traditionell landsbygds kyrkogård. Kyrkogården har en ovanligt rik grönstruktur som i stora delar går tillbaka till det tidiga 1900-talets parkkyrkogård. Här är de sekelgamla kastanjerna och hagtornshäcken i norr viktiga delar. Även de hamlade lindarna vid den norra entrén bidrar till denna karaktär även om dessa återplanterats i senare tid. Huvudingången i norr med praktfullt grindparti är ovanligt nog gemensam för kyrkogården och den gamla kyrkskolan. Grinden är från tidigt 1800-tal men flyttades till sin nuvarande plats samtidigt som kyrkskolan byggdes och entréplanen anlades 1885.

Kyrkogården präglas i hög grad av det sena 1900-talets omläggning från gruskvarter till lättskötta gräskvarter, en vanlig och ofta utslätande utveckling på länets landsbygds kyrkogårdar. Även delar av den tidigare parkkaraktären har försvunnit, däribland kvarterens kanthäckar. Äldre strukturer kan dock ännu utläsas och har ett värde. Längs kyrkogårdsmurarna samt söder och öster om kyrkan är gamla köpegravskvarter med ett visst inslag av företrädesvis högresta stenar från decennierna kring 1900. Dessa står för kvarterens kulturhistoriska värden. Tre av gravarna har kvar grusbädd, men är med undantag för en karaktärsskapande inramning med pollare och kätting idag endast av ett pedagogiskt intresse. Ett högt konstnärligt värde finns i den internationellt kände skulptören Adolf Jonssons egenhändigt skapade gravrelief. Utöver denna grav finns två andra gravar över välkända personer, nämligen barnboks författaren Martha Sandwall Bergströms grav samt graven över några ingifta släktingar till grundaren av rakbladsföretaget Gillette.

Efterkrigstidens låga, strama stenar präglar kyrkogårdens västra hälft och utvidgningen. Detta folkhemmets kyrkogårdsideal är en vanlig företeelse på svenska kyrkogårdar och det kulturhistoriska värdet ligger främst i de övergripande strukturerna. Vid kyrkans västra entré finns dock ett par komministergravar symboliskt placerade, den ena från 1843 är kyrkogårdens äldsta vård på ursprunglig plats. Även vårderna över komminister Theodor Alfred Liljevall utgör ett intressant exempel på 1800-talets tidiga industriellt framställda stengravvårdar. En grupp musealt uppställda skiffervårdar

från 1600- och 1700-talen ger värdefull information om lokalt gravskick före industrialismen. En korsristad gråstenshäll är sannolikt av medeltida ursprung. Dessa gravvårdar som sedan länge flyttats från sina ursprungliga gravplatser bör föras upp på kyrkans inventarieförteckning. Den korsristade medeltida gravvården bör registreras som fornlämning.

Kyrkogårdar rymmer information om personer, gårdsnamn och försvunna yrken. Person- och lokalhistoriska värden är knutna till vårdar med titel, vilka speglar det gamla bondesamhället. På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Kallmurar, smidesgrindar, grindstolpar, grusgångar och äldre trädrader är väsentliga delar av kyrkogårdens utformning.
- De äldre kastanjerna, hagtornshäcken och de hamlade alléträden är väsentliga delar av den parkkaraktär kyrkogården erhöll 1901.
- Vårdar äldre än 1940 eller med titel bör bevaras på plats enligt urvalet i inventeringen. De få kvarvarande grusgravarna bör bevaras intakta.
- Bronsreliefen över skulptören Adolf Jonsson är ett få exempel på gravskulptur i länet och har höga konstnärliga värden.
- Gravarna över skulptören Adolf Jonsson och författaren Martha Sandwall Bergström har personhistoriska värden av nationell betydelse.
- Vårdar äldre än 1850 som flyttats från ursprunglig gravplats skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2021-065
 Beställare:..... Vetlanda pastorat
 Inventering och rapportansvarig:..... Margareta Olsson
 Rapportgranskning:..... Anders Franzén
 Län:..... Jönköpings län
 Kommun: Vetlanda kommun
 Socken:..... Nävelsjö socken
 Fastighetsbeteckning:..... Nävelsjö 1:1 och 1:20

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Nävelsjö kyrkogård.

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Nävelsjö kyrkogård.

Landsarkivet i Vadstena (VaLa)

Nävelsjö kyrkoarkiv.

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Nävelsjö socken, Nävelsjö 1-3. Storskifteskarta. Upprättas av Anders Chytraus 1794.

Lantmåterimyndighetens arkiv (LMA):

Nävelsjö socken, 06-NÄV-28. Avsöndring 1886.

Tryckta källor och litteratur

Andréasson, Anna. *Gravvårdar i sten, ett mångskiftande kulturarv*

Bengtsson, Rune & Bucht, Eivor (red.). 1992. *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Alnarp.

Gullbrandsson, Robin 2007. *Nävelsjö kyrkogård, Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning. Nävelsjö socken i Vetlanda kommun. Jönköpings län, Växjö stift*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:124.

Hansson, Hans-Erik, Bielawski, Jarema & Jönsson, Karna. 2002. *Vård av gravstenar*. Stockholm.

Jonsson, Magdalena (red.). 2009. *Ett levande kulturarv: kyrkogårdar i Växjö stift*. Växjö.

Jönköpings län i porträtt och bild. Halmstad 1941.

Linden, Berit. 2021. *Sorgen gestaltad. Svensk gravskulptur och dess skulptörer*. Danmark.

Lund, Stig. 2005. *Medeltida kyrkor i Östra och Västra härad i Njudung och dess kvarvarande inventarier*. Halmstad.

Schönbäck, Hedvig. 2008. *De svenska städernas begravningsplatser 1770-1830: arkitektur, sanitet och det sociala rummet*. Diss. Uppsala.

Svala, Catharina. 2010. *Kyrkogårdsmuren: kultur och konstruktion*. Alnarp.

Theorell, Anita, Wästberg, Per & Hammarskiöld, Hans. 2001. *Minnets stigar: en resa bland svenska kyrkogårdar*. Stockholm.

Westerdahl, Maria. 1996. *Den svenska skogskyrkogården: en bild från norr till söder*. Alnarp.

Ny Smålandsbeskrifning. Växjö 1914.

Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland*. Karlskrona 1770.

Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala 2003.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm 1931.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län IV. Uddevalla 1957.

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelse inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Urvalet bör också spegla de breda folklagrens gravskick. Om det finns sammanhållna gravkvarter med gravar som ingår i allmänna linjen eller påkostade köpegravar kan dessa olika typer av områden vara viktiga att bevara.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist för de begrävda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Med ledning av texten kan man även få veta mer om den demografiska sammansättningen och vilka näringar som präglar trakten. Ibland finns också citat eller referenser med anknytning till Bibeln, psalmboken eller en sångbok inom väckelserörelsen. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällshistoriskt värde har ofta gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkat den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras i synnerhet då de ingår i kyrkogårdar med en sammanhållen gestaltning av hög kvalitet.

Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, staket, växtlighet osv. Vålållna grusgravar där grusbäddar och hägnad inte tagits bort börjar bli allt mer ovanliga och det finns ofta särskild anledning att bevara dessa.

Gravkarta med urval av kulturhistorisk värdefulla gravar

Klass 1

Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar. Däremot kan de gärna kompletteras med nya namn i samma typsnitt om man inte väljer att tillföra en kompletterande, mindre sten.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändring, men det kan vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, eller att i undantagsfall flytta vårderna om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Urval av kulturhistoriskt värdefulla gravar

Kvarter A

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
0347–349	Monumental grusgrav med kors i svart granit och förgylld text och bibelcitat på sockeln. En samtida storskalig häll i svart granit flankerad av två mindre sekundärstenar. Inhägnad med kätting mellan pollare i grovhuggen granit.	<i>korset:</i> Gustaf Sandvalls Familjegrav DE ÖVERVUNNO FÖR LAMMETS BLOD SKULL <i>sekundärsten (vänstra):</i> MARTHA SANDWALL BERGSTRÖM *1913 +2000 <i>hällen:</i> GUSTAV SANDWALL *15.4 1865 +23.2 1924 HANS MAKÅ ELISABET SANDWALL *5.8 1885 +8.3 1962 SONEN FILIP SANDWALL *24.5 1915 +15.6 1942 SONEN RUNE SANDWALL *7.7 1923 +3.11 1992 <i>sekundärsten (högra):</i> L. ARTHUR WALLMARK *1898 +1983 HUGSTRUN INGRID f. SANDWALL *1910 +2005	Klass 1. Grusgrav med påkostad utformning över personer av lokal- och rikshistorisk betydelse. Martha Sandwall-Bergström var rikskänd författare bl a till den populära ungdomsbok-serien Kulla-Gulla vars handling baseras på i levnadsöden och verkliga förhållanden i trakten kring Nävlesjö. Hennes böcker har även översatts och fått en spridning internationellt. Fadern Gustaf Sandwall var predikant inom Svenska Alliansmissionen och ägare till kurorten Lannaskede brunn på 1920-talet.	
0353–355	Konstnärligt gjuten bronsrelief över skulptören Adolf Jonsson, formgiven av han själv. Den storskaliga värden "Dödsbädden" har formen av en tempgavel som omger en framställan av skulptörens moder Charlotta vid dödsbädden omgiven av sina tre barn. Överst en rad av ängar. Basen är av polerad svart granit med inskription.	ANDERS JONSSON *12/2 1869 +1/5 1957 CHARLOTTA ANDERSSON *3/8 1839 +18/10 1918 SKULPTÖREN ADOLF JONSSON *7/7 1872 +3/5 1945 INGARP	Klass 1. Konstnärligt utformad bronsrelief över och av den internationellt kände skulptören Adolf Jonsson. Uppväxt i Ingarp, Nävlesjö, efter studier i Stockholm och Paris verksam vid egen ateljé i Rom och senare i Centralpalatset i Stockholm. Omfattande produktion av porträttbyster och statyer bland andra av Svante Arrhenius, Maria Pavlovna av Ryssland, Oscar Ekman, Sven Hedin, kardinal Vincenzo Vannutelli, Santa Maria Maggiore (Rom), Gustav V, Hjalmar Branting samt Emanuel Swedenborg i Lincon Park i Chicago.	

0358–362	Högrest modernistisk vård i svart granit i formen av ett stenblock med polerad framsida. Motiv av kors.	Lantbrukaren J.R. BROMANS Runneryd FAMILJE GRAV Joh-s 11:25.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel. J R Broman ägde både Norra och Södra Runneryd gård på sin tid.	
0407-410	Storskalig vård i formen av en tempelgavel med kolonner i svart finslipad granit.	Här vilar Alfred Printz *1876 +1938 Bökar De överunno för Lammets blods skull Upp. 12:11.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med påkostad utformning och bibelcitat.	
0443–446	Låg bred tempelgavel i svart polerad granit.	EMIL BROMAN RUNNERYD	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
0469-472	Rundbågig vård i svart granit med sidostenar. Polerad livsten och sidostenar med motiv av kors. Sekundärsten.	GUSTAF JOHANSSON *1882 +1945 ESTER JOHANSSON *1881 +1967 Hjerkanstorp	Klass 1. Tidstypisk vård över person av lokalhistorisk betydelse. Gustaf Johansson var ledamot av kommunal-fullmäktige, kyrkorådet och skolstyrelsen.	
0495-498	Låg bred vård i grå polerad granit med text i koppar. Sidostenar med ringhållare i koppar. Två sekundärstenar.	SIGFRID ANDERSSON *1881 + 1952 ELSA ANDERSSON *1892 +1977 HILLE	Klass 1. Karaktärsskapande vård över person av lokalhistorisk betydelse. Sigfrid Andersson var sågverksägare och ledamot av kommunal-fullmäktige.	

0527–530	Två småskaliga vinkelbrutna vårdar i polerad svart respektive mörkt grå granit.	<i>vänstra vården:</i> EMMA CH. TROFAST Född Hultqvist *23/7 1829 3/1 1907 Sv. Ps. 360 Wi hafve en Gud den Der hjälper och Her- ren den ifrån döden frälsar. <i>högra vården:</i> Distinktionskorpralen Svärdsmanen C. G. TROFAST *10/9 1820 +11/8 1890 War trofast intill döden så skall jag gifva dig lifsens krona.	Klass 1. Grav med två äldre vårdar över släkt med koppling till grundaren av det välkända företaget Gillette i USA. Ena vårdan med titlar. Båda försedda med bibelcitater. Emma och C G Trofast av föräldrar till Hedvig Trofast Gillette. Hedvig utvandrade till USA 12 år gammal och gifte sig med Mott George Gillette, broder till King Camp Gillette även kallad "rakbladskungen".	
0606–607	Upprest nationalromantisk vård i ljus rödgrå granit. Inskriptionstavla i form av en vapensköld. 1927.	P. SCHREIBERS FAMILJEGRÄV	Klass 1. Karaktärsskapande vård över familj av lokalhistorisk betydelse. Familjen Schreiber drev färgeri i Åhult och var även släkt med färgaren Anders Viktor Kindbom som drev färgeri i Värnamo.	
0635–636	Vinkelbruten vård i svart granit med motiv av kors.	S. J. ADAMSSON KÄRR *1832 +1923 HANS MAKÅ SOFIA *1846 +1928 JOH. 11:25	Klass 2. Tidstypisk vård.	
0637–639	Monumental vård i ljust grå granit med tempelgavelformad livsten och kolonner.	LANTBRUKAREN EMIL NIKLASSON *2/2 1874 +2/5 1951 LOVISA NIKLASSON *25/10 1875 +18/7 1967 GLÖMSJÖ	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	

0693–694	Högräst vård i röd granit med motiv av blommor och kors. Rabatt med funkia.	JOHAN CARLSSON HAGELSÅS *1858 +1927 HANS MAK VILHELMINA *1854 +1931	Klass 1. Karaktärsskapande vård. För tiden typisk perenn.	
0709–711	Nygotisk vård med spetsbågig form i blandat material. Vården är i grå kalksten med murgröna huggen i relief. Infälld textplatta i rosa kalksten med kors i marmor. Text i svart.	Komministern TH. ALFR. LILJEVALL FÖDD 8/5 1818. DÖD 23/9 1888.	Klass 1. Tidig industriell vård vid komministergrav. Thure Alfred Liljevall var komminister i Nävelsjö 1867–1888. Vård i behov av rengöring och konservering.	
712-713	Efterkrigstida vård i grå granit med portalomfattning med kolonner. Oljelampa som motiv.	C.J. GUSTAFSSON *1864 +1946 H.M. HANNA *1882 +1927 RÖSÅS	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0751–753	Nationalromantisk vård i rödgrå granit med polerad inskription, medaljong och kors med kvistar.	Folkskolläraren och Kantorn F. A. F. Bexell *16/9 1824 +24/5 1904 Gud vare tack som gifver Oss segern genom vår Herre Jesus Kristus Tacksamma församlingsbor reste Vården.	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titlar och bibelcit. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. F A F Bexell var tidiagre lärare i Nävelsjö kyrkskola.	

0782–784	Högrest vård i rödgrå granit med moriskt format krön och polerad inskriptions-medaljong. Förgylld text.	Här vilar Hemmansägaren J. P. PETTERSSON *1831 +1902 Hans maka MARIA *1841 +1926 Glömsjö	Klass 1. Karaktärsskapande vård med påkostad konstnärlig kvalitet och titel.	
0797–799	Påkostad vård i krysshamrad i ljus grå granit. Symmetriskt motiv av hjulkors på sidostenar. 1923.	Här hvila Peter Svensson *1823 – +1900 h. äg. Carl Svensson *1832 – +1907 h.h. Lovisa Danielsdotter *1835 - +1923 Glömsjö Sekundärsten: ERIC CARLSSON *1914 +1989 KARIN CARLSSON *1914 +1977	Klass 1. Karaktärsskapande vård med påkostad konstnärlig utformning och titel. Sekundärsten över person med koppling till församlingen. Eric Carlsson var tidigare kyrkvaktmästare i Nävelsjö.	
0818–819	Vinkelbruten vård i svart polerad granit med stiliserad blombukett. Rabatt med funkia.	Här vila F.d. hemmansägaren G. SAMUELSSON Rösås *1830 +1918 hans hustru KRISTINA *1829 +1909	Klass 1. Tidstypisk vård med titel. För tiden typisk perenn.	
0836–838	Obelisk i svart polerad granit. Motiv av kors. Förgylld inskription.	C. A. NILSSONS OCH A.M. NILSSONS FAMILJEGRÄV GUNNAR NILSSON *1904 +1993 1. JOH. 1:7.	Klass 1. Karaktärsskapande vård över person av lokalhistorisk betydelse. A M Nilsson var en mönsterjordbrukare samt verksam vid sänkningen av Nävelsjön 1867.	

0871–873	Storskaligt kors på postament i polerad svart granit.	GUNNAR JOHANSSONS FAMILJEGRÄV SV. PS. 560 VILA I FRID	Klass 1. Karaktärsskapande vård över person av lokalhistorisk betydelse. Gunnar Johansson var kyrkvård och ledamot i kommunfullmäktige.	
0904–905	Låg bred vård i svart granit med festong och kors.	SKOMAKAREMÄSTARE C.W. ANDERSSON *1853 +1914 HANS MAKAS HILDA *1857 +1945	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
0908–911	Två grusgravar med identisk utformning. Låga segmentbågiga vårdar med försänkta ovala inskriptionstavlor. Vårdar och stenramar och i finhuggen röd granit. Dekorkrattade grusbäddar.	<i>Vänstra graven:</i> LANTBR. CARL JOHAN PRINTZ ST. BÖKARP *28/11 1833 +20/6 1908 ANNA MAGARETA FÖDD SVENSSON *4/5 1839 +17/5 1927 JOH. 3:16 V <i>högra graven:</i> AUG. JOHANSSON BJURVIK *22/3 1859 +4/7 1927 HANS MAKAS ANNA MATILDA FÖDD PRINTZ *25/4 1860 +4/11 1925 UPP. 7:17	Klass 1. Karaktärsskapande grusgravar med titel.	
0914–917	Sentida vård med naturstensform i rödgrå granit med text i relief.	HÄRADSDOMAREN ERIC CARLSSON *3/4 1897 +9/12 1971 ISA *18/10 1899 5/9 1995 ÅHULT	Klass 1. Sentida vård med påkostad utformning. Titel. Grav över person av lokalhistorisk betydelse. Eric Carlsson var ägare av Åhult gård och ordf. i kommunfullm.	
0924–926	Småskalig rundbågig vård i röd polerad granit med motiv av kors. Förgylld text.	Ellen Svensson Bökarp *31/1 1895 +30/8 1929 Joh. 11. 2:5	Klass 2. Tidstypisk vård.	

0928-930	Småskalig vinkelbruten vård i svart polerad granit. Motiv av kors.	KYRKOVAKTAREN C. A. JOHANSSONS FAMILJEGRAV	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
0947-948	Nationalromantisk upprest vård i svart granit med nedsänkt inskriptionstavla.	LANTBRUKAREN JOHAN PETER SANDWALL 1832 – 1925 HANS HUSTRU CLARA SOFIA ANDERSDOTTER 1835 – 1920	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
0949-953	Större f d grusgrav med bautasten och tre låga naturstensblock i röd granit. Bautastenen är ovanligt storskalig och av mörkgrå granit med nedsänkt oval inskriptionstavla.	<i>bautasten:</i> K. A. KARLSSONS FAMILJEGRAF ÅHULT <i>vården längst till höger:</i> KYRKOHERDEN BELA LESKÓ *7/1 1922 i BUDAPEST +21/4 1988 EVA LESKÓ *5/11 1926 +8/2 2008	Klass 1. Karaktärsskapande vård. Vården längst till höger över kyrkoherde.	
0954-956	Obeliskformad vård i mörkgrå polerad granit. Motiv av kors. 1893.	LANDTBRUKAREN C. J. MAGNUSSON ÅHULT *29/7 1825 +4/3 1893 HANS MAKAS MATHILDA KRISTINA *19/3 1831 +26/2 1899 DERAS DOTTER AUGUSTA WILHELMINA *24/1 1861 4/4 1902 DERAS SON KARL HENRIK HJALMAR *23/1 1875 +26/1 1912 JOHANNA LOVISA *5/10 1863 +28/10 1942	Klass 1. Karaktärsskapande vård av hög ålder och med titel. Karl Johan Magnusson och Matilda Kristina Petersdotter var föräldrar till C J Carlsson som var välkänd grosshandlare och entreprenör i Sävjsö under sin levnadstid.	

Kvarter B och C

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
0467–468	Modernistisk vård i finsågad svart granit. Motiv av likarmat kors.	WERNER HÖRNSTEIN *1894 +1957 ANNA HÖRNSTEIN *1908 +1966 BJURVIK	Klass 2. Tidstypisk vård.	
0568–571	Storskalig låg bred vård i polerad grå granit med flankerande kolonner. Motiv av ängel.	SYSKONEN FRANSSON NÄVELSJÖÅS CARL ANNA *1875 +1948 *1877 +1958 REINHOLD EMILIA *1884 +1950 *1889 +1965	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0572–573	Modernistisk vård i svart granit med stiliserade kolonner. Motiv av oljelampa.	LANTBRUKAREN AUGUST JOHANSSONS GLÖMSJÖ FAMILJEGRAV Rom. br. 8:1	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel.	
0622–623	Funktionalistisk tempelgavel i finsågad grå granit med kolonner.	VILORUM FÖR J.V.P:son FRID O.H.H. ANNA *1855 FAR +1936 *1859 MOR +1938 LYCKLIG DEN SOM FRÅN VÄRLDENS ÖDEN SOMNA I KRISTI TRO I DÖDEN	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning, bibelcitat och en framträdande placering. Sonen Oskar Frid var stenhuggare och har eventuellt tillverkat vård.	

0661-662	Gavelvård i svart granit med modernistisk livsten med motiv av tempelgavelvård.	J. A. HOLMQVIST *1869 +1942 MATILDA HOLMQVIST *1869 +1954 FAMILJEGRÄV KÄRR JOH.: 3:16	Klass 2. Tidstypisk vård inom område med likartade vårdar.	
0663-664	Gavelvård i svart granit med motiv av kors och festonger på sidostenar. Livsten med polerad inskriptionstavla och symmetrisk dekor.	K. J. KARLSSONS HJERKANSTORP FAMILJEGRÄV	Klass 2. Tidstypisk vård inom område med likartade vårdar.	
0684-685	Vård i grå granit med tempelgavelform. Motiv av kors. Rabatt med funkior. Sekundärsten.	HENRIK JÖNSSON *1889 +1952 MAKAN SIGNE *1892 +1984 VRÅ	Klass 2. Tidstypisk vård inom område med likartade vårdar.	
0702-703	Låg gavelvård i svart granit med motiv av festonger på sidostenar. Livsten med motiv av stiliserade kolonner	OSKAR KARLSSON *1901 +1940 MOSÅS	Klass 2. Tidstypisk vård inom område med likartade vårdar.	
0729-730	Obelisk i svart polerad granit på postament. Förgylld text och motiv av kors.	C. G. JOHANSSONS MOSÅS FAMILJEGRÄV JOH. 11:25,26	Klass 1. Karaktärskapande vård över person av lokalhistorisk betydelse. C G Johansson var byggmästare verksam i trakten.	

0759– 760	Högrest sten med motiv av gravsten i polerad grå granit. Motiv av kors.	Åt Minnet av Svensk-Amerikanen Isak Rosengren VÅRDAS AV KYRKORÅDET Herren Gud är en evig klippa	Klass 1. Karaktärsskapande minnesvård med bibelcitat och med referens till Nordamerika-emigrationen.	
0764– 765	Obelisk i svart polerad granit på postament. Förgylld text. Vården har en avvikande placering vänd mot kyrkan.	J. P LÖÖFS FAMILJEGRAV Job. 19:25-26	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
0793– 794	Vinkelbruten vård i svart polerad granit på postament. Motiv av kors och blommor.	F. O. ANDERSSON 1853 – 1932 MATILDA ANDERSSON 1851 – 1923 INGATORP	Klass 1. Karaktärsskapande vård över välkänd byggmästare och kvarnägare i trakten. F O Andersson byggdes bland annat kyrkskolan i Nävelsjö 1885.	

0811–812	Obelisk i svart polerad granit på postament. Motiv av kors.	HEMMANSÄGAREN GUSTAF M. JOHANSSON RÅGSJÖ *29/1 1835 +21/4 1921 HANS MAK LENA KARIN *24/1 1841 +27/11 1926 VILA I FRID	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel.	
0813–814	Vinkelbruten vård i svart polerad granit på postament. Motiv av kors och ekkvistar.	ESTER GUSTAFSSON *1889 +1968 SAMUEL GUSTAF JOHANSSON *1847 +1935 Hustrun ANNA VILHELMINA JOHANSSON *1852 +1907 Fr. Rågsjö Vila i frid.	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
0826–828	Högrest nationalromantisk vård i röd granit med polerad inskriptionstavla. Vit text.	Hemmansägaren K. J. SVENSSON *29/6 1829 +1/4 1913 Hans maka KRISTINA SOFIA Född LAGERKVIST *24/1 1849 +30/12 1915 Sonen Handlanden EMIL KARLSSON *13/11 1884 +28/11 1918 Brantås. Joh. 11:25	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titlar.	
0833–835	Obelisk i svart polerad granit på postament. Motiv av kors.	Hemmansägaren GUST. JOHANSSONS Glömsjö FAMILJEGRÄV	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel.	

0847-848	Småskalig vinkelbruten vård i svart granit med polerad inskriptions-medaljong, kors och kvistar.	C. A. Ståhl *1856 +1922 Hans hustru Augusta *1856 +1935	Klass 2. Tidstypisk vård. C A Ståhl var soldat från Glömsjö. (Ståhlatorpet kallades hans torp som senare flyttades till Näsby.)	
0856-857	Nationalromantisk vård i polerad svart granit med motiv av kors, slingrande rosor samt palmlblad.	KARL SVENSSON *19/9 1848 +6/2 1933 KRISTINA SVENSSON *24/4 1842 +28/2 1922 Lida 1 Kor. 15,v. 57.	Klass 2. Tidstypisk vård.	
Okänt nr	Småskalig vinkelbruten vård i svart granit med motiv av kors och blommor.	KYRKVÄRDEN J. A. JÖNSSONS FAMILJEGRÄV WRÅ.	Klass 1. Tidstypisk vård med titel.	

0865-866	Vård i polerad röd granit med pyramidtopp. Motiv av kors och ekkvistar. 1904.	Karl Andersson *28/1 1860 +23/4 1938 Emilia Andersson Målen *30/4 1867 +11/2 1904 2. Kor: 5.v.1	Klass 1. Tidstypisk vård från strax efter omplaneringen 1901. Karl Andersson var auktionsförättare och engagerad i samhället.	
0867-870	Nationalromantisk vård i grovhuggen svart granit med polerat motiv av kors och stiliserad växtdekor. Häll i svart polerad granit. Motiv av kors.	J. BERGGRENS FAMILJEGRÄV Fil. 1.21	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
0886-887	Småskalig liggande vård i svart granit. Huvudstenen från 1959.	LILLE KARL-VERNER *14/6 +17/6 1923 RÅGSJÖ	Klass 2. Tidstypisk vård vid barngrav.	
0898-899	Häll i svart granit. Motiv av kors. 1910. Sekundärsten häll.	C. B. SAMUELSSONS FAMILJEGRÄV SE GUDS LAMM JOH. 1:29	Klass 2. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. Carl Bonde Samuelsson	

Kvarter D

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
0413	Liggare i polerad svart granit. Motiv av kors.	Gerda Ståhl *1895 +1913	Klass 1. Typisk allmänna linjevård.	
0618–619	Naturstensblock i grå granit. Runskriftslik inskription i försänkt svart. Sekundärsten.	DOUGLAS 1897 – 1981 BONDEMAN INGA 1929 – 1952	Klass 2. Sentida vård med säregen utformning och intressant proviniens. Gravstenen är en äldre trappsten från herrgården i Bjurvik.	
0620 A-B	Modernistiskt kors i svart polerad granit på postament.	KOMMINISTERN MARTIN ELOFSSON *18/8 1902 +27/10 1950 MAKAN INGEBORG *9/12 1904 +29/3 1988	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning vid komministergrav. Martin Elofsson var komminister i Nävelsjö, även ledamot i kommunfullmäktige.	
0621	Nyklassicistisk vård, kors på postament i finhuggen ljus granit. Inskriptionsplatta på postamentet med svartmålad text. Östligt vänd vård.	h:h: KOMMINISTERN JOHAN HULTMAN *1771 +1843 Job. 15:34 (svårtydd inskription)	Klass 1. Förindustriell vård med påkostad tidstypisk utformning vid komministergrav. Kyrkogårdens äldsta vård på ursprunglig plats. Johan Hultman var komminister i Nävelsjö 1833–1843. Sonen Henrik Gustaf blev biskop i Växjö stift.	

0651–653	Sentida vård i formen av ett storskaligt naturstensblock i rödgrå granit. Dekor av blommor i relief. Sekundärsten.	KONTRAKTSPROSTEN EINAR EHRNSTRÖM *31/1 1892 +2/4 1977 EDITH EHRNSTRÖM *9/3 1900 +16/2 1989 ANITA *16/11 1929 +23/4 1975	Klass 1. Tidstypisk sentida vård med påkostad säregen utformning över tidigare kontraktsprost. Einar Ehrnström var kyrkoherde i Björkö pastorat. Även ordf i kommunfullmäktige och skolstyrelsen.	
0715	Småskalig nationalromantisk vård i svart polerad granit. Motiv av strålstjärna. Förgylld inskription.	MARIA WETTERMARK 1855 – 1920 En Herrens Tjänarinna Mark. 14:8	Klass 1. Typisk allmänna linjevård. Guvernans på Bjurviks herrgård.	

Kvarter E –utvidgningen i väster

Gravnr.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
0001-2	Högre hjulkors i i finhuggen ljus rödgrå granit. Svart inskription.	KANTOR G.A. BEXELL 1861 – 1928 ANNA BEXELL 1863 – 1935 FÖRSAMLINGSBOR RESTE VÅRDEN.	Klass 1. Vård med påkostad utformning över person av lokalhistorisk betydelse. Från tiden strax efter anläggandet 1926. Kantor G.A. Bexell son till folkskolläraren och kantorn F A F Bexell.	
0008-9	Volutförmad gavelvård i svart granit. Motiv av stiliserade kolonner och kors.	Carl Svensson Nävelsjö Familjegrav	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0010-11	Volutförmad gavelvård i svart granit med polerad inskriptionstavla omgärdad av stiliserat bladverk.	KYRKVÅRDEN AUG. ABELSSONS ÅHULT FAMILJEGRAV	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel.	
0014-15	Krigstida vård i svart granit med motiv av kors. Sidostenar med polerad inskriptionstavla med motiv av strålstjärnor. Vit text.	FAMILJEGRAV NÄMNDEMAN ALFRED KARLSSON WRÅ ALFRED MATILDA *1858 *1877 +1941 +1964	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. Alfred Karlsson var nämndeman, ledamot av skolorådet, kyrkorådet och brandstodsnämnden.	

0071-72	Volutformad gavelvård i svart granit. Motiv av kvistar och kors.	Handlanden Gustaf Karlsson *1/6 1880 +18/8 1938 h.m. Karin *27/2 1901 +6/10 1989 Brantås	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning och titel.	
0113-114	Modernistisk vård i grå granit med osymmetriskt motiv av kors.	GRENADIÄREN ELOF ENGSTRAND *1881 +1973 H.M. JUDITH *1894 +1970	Klass 2. Sentida vård med titel. Elof var grenadjär och även murare som gjorde kakelugnar.	
0239-240	Småskalig vård i röd polerad granit.	OSKAR ASP *1887 +1964 HANNA ASP *1899 +1952 RÖSÅS	Klass 2. Efterkrigstida vård över person av lokalhistorisk betydelse. Oskar Asp var fjärdingsman i Nävelsjö.	
0258-259	Vård i grå granit med mjukt rundat krön.	J. P. Nilsson Lyckåsen Familjegrav	Klass 2. Tidstypisk vård.	
0261-262	Upprest vård i grå granit med volutformat krön. Motiv av gryningssol och fris. Svart text i relief.	O.H. SVENSSONS SPELSTORP FAMILJEGRAV ÄLSKAD - SAKNAD	Klass 2. Tidstypisk vård.	

0277–278	Gavelvård i svart polerad granit. Prickfris på sidostenar och symmetriskt motiv av kors på livsten.	CARL G. JOHANSSONS FAMILJEGRÄV HAGELSÅS	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0281–282	Storskalig bred vård i svart polerad granit med motiv av kors.	P.O. JOHANSSON *1860 +1939 IDA JOHANSSON *1870 +1964 BODA	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning. P O Johansson var sågverksägare i Boda.	
0285–286	Monumental gavelvård i svart polerad granit med äggstavsfris på sidostenar. Motiv av liksidigt kors och blomsterurna på livsten.	FRANS JONASSON *28/3 1853 +11/10 1927 h.m. MATILDA CECILIA *9/4 1870 +3/12 1944 NÖBBELED	Klass 1. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0299–301	Storskalig vård i grå granit med toppstycke i pyramidform.	ALGOT PRINTZ BÖKARP FAMILJEGRÄV SONEN ÅKE *25/5 1923 +7/4 1931 CECILIA *9/4 1881 +19/1 1961 ALGOT *21/3 1866 +29/8 1951	Klass 2. Tidstypisk vård med påkostad utformning.	
0322–0323	Småskalig vård i röd granit med osymmetrisk dekor av kors.	C. A. ASP *1860 +1943 H. M. JOHANNA *1859 +1929 K. E. ASP *1897 +1980 RÖSÅS	Klass 2. Efterkrigstida vård över person av lokalhistorisk betydelse. C A Asp var fjärdingsman i Nävelsjö.	

Ur bruk

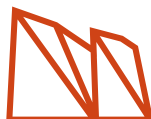
Gravn.	Beskrivning	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
Ur bruk söder om vapenhuset	Del av gjutjärnsstaket i nygotisk stil, som utgjort hägnad till borttagen grusgrav. Oval inskriptionsplåt.	HÄR HVILAR RÅDMANNEN C. CHR. HÖRNSTIEN *1802 +1883 Sv. Ps. No 477 v.5.	Klass 1. Del av tidigare grav över person av rikshistorisk betydelse. Carl Christofer Hörnstein var ägare till Bjurviks säteri, rådman i Örebro, magistratsekr., bankofullm., liberal ledamot i Sveriges riksdag.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Större naturstenblock med ristat kors med punkt i korsmitten. Tidigare (1932) placerad som trappsten vid klockstapeln.	Saknar inskription	Klass 1. Utgör sannolikt en medeltida gravhäll. Bör registreras som fornlämning.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Upprest vård av handhuggen skiffer med spetsform. Inskription ifylld med svart (möjligen sekundärt).	1671	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	

Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av skiffer med bearbetad form och svagt avrundat krön. Inskription ifylld med svart (möjligen sekundärt). Tidigare (1932) placerad rest mot absidväggen.	I:DENA: GRAF:VILAR EN:LÖXSALI MAN:OROAD: UTAF:NÅGON:YRA. AMEN.AMEN. SOFVE:HAN. ANO:1778. I:P:S	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer. Antydning till korsform. Ristning som avbildar en man (naivt tecknad). Möjligen sekundärt ifyllt med svart.	Saknar inskription	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer med spetsform. Ristat omegatecken överst. Inskription ifylld med svart (möjligen sekundärt).	HMS 1742	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer med rundad form. Denna vård stod 1901 uppställd strax söder om kyrkans äldre kor, se foto ur ATA sid 14.	Synlig inskription saknas.	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	

Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer med korsform. Ristat omegatecken och IHS överst. Bokstäver och siffror i inskription omgivna av ristade rutor. Inskription ifylld med svart (möjligen sekundärt).	KGD ANNO 1663	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer med spetsform.	MPD 1682	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk söder om vapenhuset	Småskalig vård av handhuggen skiffer med spetsform.	Synlig inskription saknas	Klass 1. Förindustriell gravvård av hög ålder.	
Ur bruk väster om kg	Vindelbruten vård i svart granit. Kors-/kransmotiv.	F. d. Hemansäg. ALF. JOHANSSON Glömsjö *1862 +1918	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	

Ur bruk väster om kg	Modernistisk håll i ljus granit.	NÄMNDEMAN AUG. BONDESSON *1865 +1954 KAROLINA BONDESSON *1860 +1951 SLÄTHULT	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
Ur bruk väster om kg	Vinkelbruten vård i svart granit med tempelgavel och kors.	F. D. GRENADJÄREN J. P. ASP *1858 +1946 BÖKARP FAMILJEGRÄV	Klass 2. Tidstypisk vård med titel.	
Ur bruk väster om kg	Småskalig vård av svart granit i formen av en bok eller bibel.	LÄRARINNAN LYDIA BONDESSON *1878 +1960 KÄRLEKEN FÖRGÅR ALDRIG	Klass 1. Tidstypisk vård med säregen utformning, titel och bibelcitat.	
Ur bruk väster om kg	Liggare i svart polerad granit.	Änkan KRESTINA PETTERSSON lunnagråd *1853 +1926 Sv. Ps. 480-482	Klass 2. Tidstypisk vård, troligen tidigare vid allmän grav.	

År 2021–22 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Nävelsjö kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2022:06
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM